

ผัง ภาพรวมบาลีไวยากรณ์

อักษร อักษรวิธี

นามกิตก์

ธาตุ+ปัจจัย(+วิภัตติ)
ทา-ณฺว-ลี = **ทายโก**
กร-ตุํ = **กาตุํ**

ตัทธิต

นาม+ปัจจัย(+วิภัตติ)
สตี-มนฺตฺ-ลี = **สตีมา**
ตี-กฺขตฺตุํ = **ติกขตตุํ**

สมาส

ศัพท์ ๒ ศัพท์ (เว้นอาขยาต)
ขึ้นไปต่อกัน
พุทฺโธ เอว รตนํ พุทฺธรตนํ

กิริยากิตก์

ปัจจัยบางตัว เช่น ต อนีย ตพพ
ใช้เป็นคุณนาม-นามนามได้

ประเภทคำ

นามนาม

หน้าที่
เป็น ประธาน/กรรม/...*
พุทฺโธ/พุทฺธํ/...

คุณนาม

เป็น วิเศษณะ
(ขยายนามนาม-สัพพนาม)
อฺคฺโค พุทฺโธ ...

สัพพนาม

แทนนามนามที่กล่าวถึงแล้ว
ขยายนามนามให้รู้ว่าเป็นสิ่งไหน
อย่างแน่นอนหรือไม่แน่นอน
โส ตํ อุปาสกํ ทิสฺวา ...

* นามนามหุตยวิภัตติ เอกวจนะ
ใช้เป็นกิริยวิเศษณะได้ เช่น สุขํ สุขตี.

สมัญญาภิธาน

สระ พยัญชนะ การออกเสียง
อ อา... ก ข ค ฆ ง...

สนธิ

ต่ออักษร
สาธฺ-อฺติ > สาธฺติ

นาม

คำ

วจีวิภาค
ประเภทคำ
การสร้างคำ

กิริยา

อพยยศัพท์

ประเภทคำ

กิริยาอาขยาต

หน้าที่
เป็น กิริยาใหญ่/หลัก
อฺคฺโค พุทฺโธ คจฺฉตี.

กิริยากิตก์

ธาตุ+ปัจจัย+วิภัตติ
คฺม-อ-ตี = คจฺฉตี
เป็น กิริยาย่อย หรือ กิริยาใหญ่/หลัก
อฺคฺโค พุทฺโธ อธิ อาคฺนฺตฺวา คโต.
ธาตุ+ปัจจัย(+วิภัตติ)
คฺม-ตฺวา = คนฺตฺวา คฺม-ต-ลี = คโต

ประเภทคำ:

อุปสรรค

หน้าที่:
ลงหน้านามนาม คุณนาม กิริยา
เพื่อให้มีความหมายพิเศษขึ้น
อฺติกุสโล พุทฺโธ อาคจฺฉตี.

นิบาต

ลง(ระหว่างคำ)ในประโยค
เป็น กิริยวิเศษณะ อาลปนะ ...
ภนฺเต กิร พุทฺโธ อชฺช น อาคจฺฉิสฺสตี.

ปัจจัย

ลงท้ายนามนาม สัพพนาม แทนวิภัตตินาม
ลงท้ายธาตุ เพื่อทำให้เป็นกิริยา (มาแล้ว) หรือกิริยานาม (การมา)
อชฺช พุทฺโธ ธมฺมํ เทเสตุํ อธิ อาคฺนฺตฺวา ราชคฺหโต นิกฺขนฺโต.

ประโยค

วากยสัมพันธ์

หน้าที่ของคำและความสัมพันธ์ระหว่างคำ ในประโยค
กฎเกณฑ์การเรียบเรียงคำเป็นประโยค

หน้าที: **อณฺเฐ เม สฺรณํ นฺตฺถิ. พุทฺโธ เม วรํ สฺรณํ (โหตี).**
ประเภทคำ: วิเศษณะ สัมพันธ์ ประธาน กิริยา ประธาน สัมพันธ์ วิเศษณะ วิภัตติตา กิริยา
คุณนาม นามนาม นามนาม กิริยา นามนาม นามนาม คุณนาม นามนาม กิริยา

ฉันท์

ฉันทลักษณะ

การแต่งกลอนกวีในภาษาบาลี ที่เรียกว่า ฉันท์ หรือ คาถา
เพื่อให้ถ้อยคำกะทัดรัด จดจำง่าย และสวดได้ไพเราะเป็นจังหวะจะโคน
นฺตฺถิ เม สฺรณํ อณฺเฐ. พุทฺโธ เม สฺรณํ วรํ.

การสร้างคำใหม่

	ฐาน	ปัจจัย	วิภัตติ
กิริยาอาขยาต:	ธาตุ	ลง ปัจจัยอาขยาต	วิภัตติอาขยาต
กิริยากิตก์:	ธาตุ	ลง ปัจจัยกิริยากิตก์	(วิภัตตินาม)
นามกิตก์:	ธาตุ	ลง ปัจจัยนามกิตก์	(วิภัตตินาม)
ตัทธิต:	นามศัพท์	ลง ปัจจัยตัทธิต	(วิภัตตินาม)
สมาส:	ศัพท์ ๒ ศัพท์	(ยกเว้นอาขยาต) ขึ้นไป	ต่อกัน

เทียบประเภทคำ

ไทย	English	บาลี	นาม(ศัพท์)
นาม	noun	นามนาม	
สรรพนาม	pronoun	สัพพนาม	
คุณศัพท์	adjective	คุณนาม (วิเศษณะ)	
บุพบท	preposition	วิภัตติ (ต่อท้ายนามศัพท์)	
กิริยา	verb	กิริยา (อาขยาต/กิตก์)	
กิริยวิเศษณ์	adverb	กิริยวิเศษณะ (นิบาต/นามนามหุตยวิภัตติ)	
สันธาน	conjunction	นิบาต	
อุทาน	interjection	นิบาต	

ศัพท์ บท ประโยค พากย์ พากยวงศ์

ศัพท์ (สทท) คือ นาม กิริยา ที่ยังไม่ได้ลงวิภัตติ และอพยยศัพท์ (นิบาต อุปสรรค)
บท (ปท) คือ นาม กิริยา ที่ประกอบวิภัตติแล้ว เอาไปใช้ในประโยคต่างๆ ได้
(ในการนับจำนวนบท แม้มีหลายศัพท์มาต่อกัน ถ้ามี ๑ วิภัตติก็นับเป็น ๑ บท)
พากย์ (วากย) = ประโยค (ใน ๕ วากย)
(พากย์/ประโยค ต้องมีกิริยาคุมพากย์ (แม้ไม่มีประธาน เช่นประโยคภาววาจก))
พากยวงศ์ (วากย+องค) = (บาง)ส่วนของประโยค (ไม่มีกิริยาคุมพากย์)
กิริยาคุมพากย์ = กิริยาคุมประโยค = กิริยาใหญ่ = กิริยาหลัก = กิริยาที่ใช้จบประโยค
กิริยาภายใน = กิริยาในระหว่าง = อพฺถันตฺรกิริยา = กิริยาย่อย

ประโยคทางสัมพันธ์

- ๑) ประโยคหลังคัตถะ มีประธานปฐมวิภัตติ แต่ไม่มีกิริยาคุมพากย์ เช่น จณฺโฑ ลุทฺทโก.
- ๒) ประโยคลักษณะ (ประโยคแทรก ที่ประธานลงสัตตมวิภัตติ กิริยาใช้ ต อนฺตฺ มาน ปจ.)
- ๓) ประโยคอนุาท (ประโยคแทรก ที่ประธานลงฉฐวิภัตติ กิริยาใช้ ต อนฺตฺ มาน ปจ.)
- ๔) ประโยคกิริยาประธาน (ตวา) ๕) ประโยคกิริยาปรามาส ๖) ประโยคสัตตมมีปัจจัยตตะ